Kéž mě dostihne dobrá vize
Kéž se mě zmocní laskavá vize a pohne mnou
Kéž mnou projde hluboká a plná vize a rozletí se kolem
Kéž mě zářící vize podporuje a objímá.
Kéž procitnu do příběhu, který mě obklopuje
Kéž se probudím do nádherného příběhu.
Kéž si mě ten zázračný příběh najde;
Kéž ta divokost, jež dává povstat kráse mezi milenci
povstane mezi mnou a touto krajinou,
mezi mým tělem a tělem této země,
tady a teď,
v tento den.
Kéž zakouším cosi posvátného.

DAVID ABRAM

Reciprocita a losos

úvahy ze severozápadního pobřeží, zrozené vodou

Lekce lososa

Moje první setkání s třením lososů se v mé paměti skví chladným měsíčním světlem. Vyrůstal jsem na příměstském východním pobřeží Spojených států a o této prastaré rybě a jejím záhadném putování jsem zhola nic nevěděl. K onomu setkání došlo v polovině 80. let, kdy jsem sjížděl na kajaku úžinu Prince Williama, rok nebo dva předtím, než napjatou a neklidnou hladinu moře plného života zcela pokryla lesklá vrstva nafty společnosti Exxon. Byla to moje první cesta na Aljašku a já byl ohromen rozsáhlostí pohoří lemovaných ledovci i hojností bělohlavých orlů, kteří jako by na mne zírali z každé vyčnívající větve či kmene stromu. Vytáhli jsme náš kajak na jeden z větších ostrovů, abychom tam přenocovali, a já se po jednoduchém jídle vydal na toulku podél pobřeží; slunce se právě sklánělo k obzoru, polykal jsem slaný vzduch a naslouchal pleskotu drobných vln a šumění větru v jehličí. Po nějaké době jsem došel k okraji prudce se dmoucího potoka širokého asi dvanáct stop, jehož hladina se čeřila a šplouchala

v soumračném světle – aniž bych tomu věnoval větší pozornost, usedl jsem zády k proudu na mechem obrostlou skálu, těšil se z překotné mluvy vod a hleděl vstříc přicházející noci. Ztratil jsem se v jakémsi snění či co to bylo, dokud moje vědomí nepřivedla zpět bledá záře, která se začala šířit po obloze ze skal na druhém břehu potoka. Zář vytrvale sílila až jsem najednou spatřil, jak se zpoza těch skalisek vyloupl úplněk, měsíc ohromný a kulatý jako zralá broskev, který svým svitem zaplavil celou pláž, šumějící vlny i ševelící jedlové jehličí a celé místo obestřel zvláštním kouzlem.

Nikdy jsem samozřejmě neviděl skákat krávu přes měsíc[1], ale té noci jsem viděl skákat přes měsíc ryby. Obrovská, protáhlá silueta s mávajícím ocasem se obloukem přenesla přes kulatý měsíc a pleskla sebou zpátky do vody. Óóó?! Nemohl jsem uvěřit vlastním očím a ještě hodnou chvíli jsem strnule hleděl do přetrvávajícího obrazu – a v tom další silueta prolétla přes měsíční kotouč!

Zvedl jsem se a došel na samý okraj vodního proudu – byl přeplněný lososy, překypoval jimi, všichni se tlačili a vzdouvali proti proudu v návalech a záškubech – jako by ten potok byl celý z lososů! Po několik hodin jsem na to jen zíral a zíral. Pak jsem se vrátil do stanu a pokusil se usnout, ale nešlo to. Znovu jsem vstal a vešel zpět do lůna noci a dál utkvěle hleděl do té měsícem osvětlené rybí řeky. Probrodil jsem se doprostřed masy těch stříbřitě jiskřivých svalů, které se vzdouvaly a skákaly proti proudu. Stál jsem uprostřed potoka až po kolena ponořený v lososech, avšak oni se o to vůbec nestarali, ani to nezaznamenali; vráželi do mých lýtek a pak se hrnuli

[1]Obrat „skákat krávu přes měsíc" pochází z jedné oblíbené americké pohádky.

dál s jednomyslným odhodláním, s nímž jsem se nikdy předtím nesetkal; odstrkovali stranou své mrtvé či umírající sourozence, bratrance a sestřenice se skvrnitou kůží, která z nich začínala opadávat, a které odnášel dolů proud; ti nejhorlivější lososi je odstrkovali stranou, sotva je vůbec registrovali – s utkvělým zaměřením na jednu jedinou věc: dostat se proti proudu na místa svých trdlišť, naklást tam vajíčka a oplodnit je před tím, než sami začnou scházet a umírat. Nikdy dřív jsem se nesetkal s takovou intenzitou, s tak silným napřením mysli. To jejich naprosté soustředění dostat se proti proudu a stvořit nový život – a úplné zapomnění na vše ostatní, na vlastní smrt i na umírající příbuzné, na další druhy živočichů, pro něž jsou snadnou kořistí (na mne, například, na moje nohy třesoucí se mezi nimi), na všechno ostatní kromě nutkání plodit . . .

V té očividné připravenosti množit se za každou cenu i v tom důsledném zapomínání na všechny ostatní bytosti a živočišné druhy se zdálo být něco podivně známého. Zdálo se to být tak podobné . . . Tolik podobné – ó ano, ovšem, tolik podobné nám, nám lidem! – našemu vlastnímu druhu, *Homo sapiens*, jenž se v několika posledních staletích vytrvale množí a množí, aniž by byl s to si přitom všímat čehokoliv jiného; zdánlivě hluchý a slepý k přítomnosti všech ostatních druhů, s nimiž sdílíme tento divoký svět. Právě tenkrát jsem začal poprvé přemýšlet nad tím, zda se náš vlastní druh neocitl v zajetí plození, zda opravdu neprodělváváme jakési vlastní „tření". Mám za to, že by to vysvětlovalo naše neskrývané zapomínání na vše kromě nás samých, naši snahu v této bezohledné posedlosti množením a zaplňováním zeměkoule odsunout na druhou kolej nejen ostatní živočišné a rostlinné druhy, ale i všechny ostatní lidské bytosti, které padají stranou a umírají v důsledku trvalého zvyšování našeho počtu

a ustavičného bytnění technologického pokroku. Znamenalo by to, že ti, kdo si přejí zažehnout nové vědomí a uznání ostatních druhů – zvířat, rostlin, lesů – se musí zároveň snažit probudit z tohoto pevného a po mnoho staletí trvajícího způsobu chování zaměřeného na množení, které nás, jak se zdá, drží pevně ve své moci.

Nemám však v úmyslu chovat se k lososům neuctivě, nepřeji si je napadat ani je jakkoli urážet, a tak se jim musím ihned omluvit – omluvit se divokému Nerkovi, Čavyčovi, Gorbušovi, Ketě i Kisučovi[2] za toto připusťme nešikovné srovnání. Neboť mluvíme-li v souvislosti s námi lidmi o tření, sotva jde o sezónní, cyklické obnovování tak, jak ho provádějí lososi; jde mnohem spíše o nepřetržité, nekončící vzdouvání, plození a množení se bez hranic – vždyť během posledních šedesáti let jsme lidskou populaci této planety více než ***ztrojnásobili***. Množství lidí, kteří se narodili jen během 90. let minulého století, překročilo stav lidské populace, která žila na Zemi v roce 1600! Navíc, pokud ***se zdá***, že lososi hrnoucí se vzhůru řekami a potoky, zapomínají na všechno ostatní, jejich vytrvalé sebeobětování ve prospěch nového života ve skutečnosti vyživuje bezpočet jiných druhů. Poté, co tření skončí, jejich mimotělní potěr skýtá potravu medvědům, říčním vydrám, mývalům, kojotům, skunkům, kočkám a veverkám, orlům, jestřábům a střízlíkům i všem místním havranovitým ptákům – havranům a vránám, sojkám šedým i stellarovým[3] – a tak tedy lososí duch proniká všemi těmito lesy a vyživuje je. Jestliže ***nás*** nepřetržitý růst lidské populace vede k tomu, že na těchto horských svazích provádíme holoseče, třoucí se lososi

[2] Jde o divoké lososy nerka, čavyča, gorbuša, keta a kisuč; v angličtině salmon sockey, salmon chinook, salmon pink, salmon chum, salmon coho

[3] V anglickém originálu: *stellar jays* a *gray jays*.

tyto zelené svahy oživují a posilují, obdarovávají je divokými živinami.

Dovolte mi tedy, abych se pokusil napravit jakoukoli křivdu či urážku, jíž jsem se snad mohl dopustit nevhodným přirovnáním při svém velebení lososa, tohoto nejúžasnějšího pozemského mystéria, divoké inteligence, která spojuje zemi s mořem a moře se zemí, zářivého prostředníka, jenž propojuje hmotu a ducha, jehož život živí jak naše tělo, tak i naši imaginaci, a jehož ztráta neochuzuje lidskou kulturu o nic méně než životaschopnost země a lesů. Není tedy Losos skutečným géniem těchto pobřežních lesů? Všichni, kdo v nich žijí a pracují, chráněni před lijáky bolehlavy, cedry[4] a jedlemi, kteří sbírají dřevo těchto stromů a obdělávají půdu živenou horskými řekami – a dokonce i ti, kdo se probírají knihami z univerzitních knihoven, nebo se lopotí u počítačových terminálů v areálu společnosti Microsoft – zkrátka všichni, kdo zde na severozápadním pobřeží žijí, jsou ovlivněni lososem. Naše mysl je nevyhnutelně in-formována touto pospolitou říční inteligencí,[5] jejíž zvyklosti a rytmy poskytly živé vzory pro nejranější formy lidského osídlení v této krajině, infrastrukturu pro život lidské kultury v této vodní říši.

Podivuhodné cesty lososů jsou klíčem a jednotícím prvkem zdejšího ekosystému, nedílnou součástí mysli této krajiny[6], tak jako jsou monzuny neoddělitelně spojeny s myslí Himálaje. Jakmile si začneme jejich vliv uvědomovat, když

[4] „Western cedar" (thuja plicata) čili zerav obrovský, který patří do čeledi cypřišovitých.

[5] V anglickém originálu: *anadromous inteligence*; *anadromous* = vstupující do vody za účelem rozmnožování, tření.

[6] V anglickém originálu: *the mind of this land*; *mind* znamená také paměť, duch.

je pozorujeme, jíme a když přemítáme o jejich cestách, moc se od nich učíme. Lososi nás učí schopnosti údivu i pokoře – neboť tyto ryby jsou nositeli tajemství, jež žádnými z našich analytických nástrojů jednoduše nejsme s to prozkoumat. Jak nacházejí divocí lososi cestu zpět do svého domovského toku poté, co proplavali tisíce mil napříč Pacifikem? Jednoduše to nevíme. Vracejí se snad po několika letech strávených v moři stejnou cestou domů? Nikoli! Je zřejmé, že lososi se obecně navracejí zpátky jinými cestami, než kterými krajinu opouštěli. Zástupci rodu divokého lososa nerka[7], jehož rozšíření bylo zaznamenáno a sledováno v rozpětí 2 300 mil napříč oceánem (v blízkosti Aleutských ostrovů, poloostrova Kamčatky i japonských břehů), se všichni vrátili do ústí svého rodného toku během tří dnů. Jak to dokázali?!? Jakým kouzlem si dokázali najít cestu zpět, a to nejen do správného ústí řeky nebo do správného přítoku této řeky, ale až do správné říčky či potoka, kde se kdysi vylíhli. Pomocí jakého druhu hlubokého somatického vyladěování se na okolní prostředí – pociťováním nepatrných elektromagnetických anomálií, vedeni sluncem, které k nim v různých úhlech proniká dolů skrze zčeřené proudy vodní hladiny, nebo podle odstínů vůní a chutí – si vybavují cestu ke „ztracenému milovanému", nacházejí svou cestu k tomuto prameni, k tomu zvláštnímu místu, neoddělitelně spojenému s jejich vlastní bytostí? Každá geneticky odlišná populace divokého lososa je, jak se zdá, dokonale vyladěna na geologický charakter, klimatické změny, převládající plynoucí vzory, ale i poruchy režimu svého domovského toku. Jde o vyladění, které se zrodilo z jejich tisícileté intimní adaptace

[7]V anglickém originálu: *Sockeye* = americký losos, latinsky Ocorhynchus nerka.

na vodní toky, na vztahy a napětí vody, skály a stínu; každá ryba je dokonalým vyjádřením evoluční moudrosti zvláštního charakteru svého povodí. A tak kromě toho, že v nás lososi probouzejí schopnost údivu, učí nás také o prapůvodním ***prvořadém významu místa***, na nějž naše vytrvale se globalizující civilizace dávno zapomněla; civilizace se svými neustále přibývajícími nákupními centry a videopůjčovnami, kultura, v níž dálnice, jež míří do města – lemované Taco Bells[8], videoprodejnami, obchody Jiffy Lubes, Sizzler Steakhouses a Barnes and Noble Superstores – vypadají stejně jako každé jiné, které vedou do kteréhokoli jiného města, takže by nás proud aut, jímž jsme unášeni, mohl klidně zanést třeba do Eureky nebo Eugenu či Ukiahu (do Bellinghamu nebo Birminghamu anebo do Billings), protože když nakonec dospějeme k prameni naší dálnice i k onomu prameni uvnitř naší kancelářské budovy, k počítači – monitor, na nějž budeme po celou pracovní dobu hledět, na nás bude zírat stejně prázdným pohledem, at' stiskneme jakoukoliv klávesu. Pokud pokládáme zemi za pouhou kulisu, na jejímž pozadí se odvíjí lidská historie, nebo jen za zásobárnu zdrojů pro globální rozšiřování lidské monokultury, nepředstavuje pro nás místo ve skutečnosti žádnou odlišnost, nemá pro nás fakticky žádný význam.

Anebo snad místo, ***kde*** se nacházíme, má nějaký význam pro to, ***kým*** nebo ***čím*** jsme? V tom zřejmě spočívá učení lososů. Když se pokoušíme doplňovat zmenšující se lososí hejna z líhní uměle vypěstovaných ryb, jejichž vajíčka pocházejí z jiného povodí, takto vylíhnutí zmatení a zpitomělí lososi nás jasně uvědomují o tom, že skutečné místo nelze zaměnit – přinejmenším ne pro divoké, ze země zrozené bytosti – a taky

[8]Rychlé občerstvení typu Mc Donald's.

o tom, že divoká, udržitelná (nebo sebe-obnovující se) kultura je trvale a nerozlučně spojena s místem.

Avšak největší a nejhlubší ponaučení, které nám lososi přinášejí, spočívá v síle a kouzle reciprocity, v kouzle vzájemnosti. Reciprocita! To obousměrné plynutí, ta ***vzájemná výměna*** mezi říšemi. Dar hor a lesů nesmírnému oceánu a následné opětování tohoto daru, který moře navrací zpět zemi, lesům a horským údolím, zajišťují, že ze svítivých chomáčů vajíček ukrytých pod vrstvami oblázků se zrodí nový život, aby mohl být znovu odevzdán slaným hlubinám moře. Tento nepřetržitý koloběh, tato ***systola a diastola***, tento rytmický puls krásných a světélkujících ryb, které rozmanitými tepnami vplývají do rozlehlého těla oceánu, kolotají v něm a rostou, aby se spletí žil zase vrátily zpět do tlukoucího srdce lesa, těhotného novým životem, je jedním ze znamení, že ***země je živá***.

Nebo je možná nejlepší uvažovat o této sezónní reciprocitě jako o svého druhu dýchání, jako o vydechování tisíců, stovek tisíců mladých lososů ze souše do oceánu, kde se mísí s velrybami a květy mořských řas, a o následném mohutném nádechu, jímž je tato živá potrava vdechována z oceánu zpět do ústí řek, kterými plyne dál do potoků a jejich přítoků, jež pronikají do rozsáhlých zelených lesů, těch živoucích plic tohoto pozemského světa. Anebo je to oceán, jenž dýchá a tuto oploutvenou živinu vdechuje ze svahů porostlých lesy, vsává ji do sebe přes skály, peřeje i přehrady, skrze lidská sídla a města a pak ven do svých mohutných cyklických přílivů a odlivů, nechávaje tento stříbřitý život v sobě obíhat, než ho znovu vydechne zpátky do údolí a horských lesů.

Reciprocita, neustálé dávání a braní,[9] obousměrné plynutí– to je to pravé poučení, jež nám skýtá losos. To je základ jakékoliv opravdové etiky: dávej druhým to, co si přeješ, aby oni dávali tobě.[10] Není to však „zlaté" pravidlo, nýbrž spíše ***stříbrné pravidlo***; učení stříbrné ryby, lesknoucí se svými šupinami v měsíčním světle: chceš-li, aby tě země živila, musíš ***ji*** na oplátku výživu sám nabídnout. Přeješ-li si čerpat výživu z vodstev a větrů, pak tato vodstva a větry musíš ctít a ochraňovat. Přesněji řečeno, nikdy neber ze živé země víc, než potřebuješ, a rozhodně z ní nikdy neber víc, než jí ***vracíš*** – nejen obětinami a usmiřovacími dary, ale také modlitbami a chválami – obdarovávaje dýchající zemi svou výmluvností, uctívaje smyslovou a vnímající přírodu kolem sebe svými písněmi a tanci se srdcem plným vděčnosti. Slavnosti Prvního Lososa, které se kdysi každoročně rozeznívaly po celé délce pobřeží, oplývaly takovými promluvami, takovými modlitbami a chvalozpěvy, které uctívaly lososa a řeky i celou štědrou, oduševnělou zemi.

Hradby města

Učení reciprocity však bylo v mnoha aspektech lidské kultury ztraceno. Naše civilizace nepokládá zemi kolem nás za oduševnělou, živou matrici, ale za soubor determinovaných procesů, které popisujeme zcela mechanomorfními pojmy. Přírodu definujeme nikoli jako společenství živých subjektů, kte-

[9] V anglickém originálu: *give and take*; ve smyslu vzájemné ústupky, něco za něco, spravedlivé rozdělování, dosahování kompromisu.

[10] Obecně řečeno: chovej se k jiným tak, jak chceš, aby se oni chovali k tobě.

ré drží pohromadě spletitou ekonomií daru, v níž je každá bytost, každý život živen mnoha jinými životy, a na oplátku za to pak poskytuje život svůj. Spíše o přírodě kolem nás hovoříme jako o téměř náhodném zřetězení pasivních věcí, nikoli jako o společenství živých subjektů, ale jako o seskupení objektů a automatických procesů, které postrádají jakoukoli niternost, které jsou prosty jakékoli spontaneity i schopnosti aktivního působení – pokládáme ji jednoduše za pouhou železnou zásobárnu zdrojů, která čeká na to, až ji zrekvírujeme.

Jak ale můžeme praktikovat reciprocitu s neživým nebo determinovaným objektem? Jak můžeme vstoupit do vztahu s něčím, co je neživé, co postrádá niternost a schopnost vlastního aktivního působení? Jedinými aktivními činiteli v tomto světě, jedinými skutečnými subjekty uprostřed toho zřetězení pasivních objektů, jsme my lidé. A tak je reciprocita pěstována opravdu jen mezi lidmi a etika se rodí jakožto praxe správných vztahů uvnitř lidské společnosti. O ostatní přírodě se předpokládá, že nedokáže opětovat pozornost, kterou jí věnujeme. Po dvě tisíciletí se naše západní alfabetická civilizace definovala v opozici vůči divokému, jako oddělená od pozemské přírody. Stěžejní roli v ustavení a utvrzení této opozice sehráli západní filosofové. V jednom z Platonových nejbrilantnějších a nejjiskřivějších dialogů se Faidros ptá Sókrata, proč se nikdy nevydá za hradby Athén do volné krajiny. A Sókrates mu odpovídá těmito slovy: *„Podívej, Faidře, jsem ctitelem učenosti, a stromy ani otevřená krajina mě nemohou ničemu naučit, kdežto lidé ve městě ano."*[11] Takže za zdmi tohoto města se nemohu

[11] František Novotný (Platon, Faidros. OIKOYMENH, Praha 1993, str. 17) překládá tuto pasáž takto: *„Odpusť mi, předobrý příteli. Jsem totiž člověk milovný učení a tu mě krajiny a stromy nechtějí ničemu učit, kdežto lidé v městě ano."*

ničemu ***přiučit*** – stromy a zvířata nemají nic, co by mě mohly učit; jen od jiných lidí se mohu něčemu skutečně naučit. Právě tady, u samého pramene naší filosofické tradice, v Athénách, došlo k tomuto rozdvojení – ke vztyčení této zdi – mezi inteligentním světem lidí a v podstatě němým světem přírody. O dva tisíce let později je tatáž zeď vyspravena a obnovena Monsieur Descartem s jeho elegantní distinkcí mezi myslící substancí neboli myslí – která je zvláštní doménou lidstva – a onou vnější substancí neboli hmotou – kterou je všechno to ostatní. Dodnes můžeme tyto staré zdi vidět, nevedou však jen mezi městem a venkovem, nýbrž především mezi lidskou myslí na jedné straně a hmotnou přírodou na straně druhé. Materiální příroda představuje čistý vnějšek, lidská mysl naopak čistý vnitřek. Mnoho myslitelů se během 20. století pokoušelo tyto zdi zbořit, jenže ony se ukázaly být překvapivě odolné. Hranice je dobře střežena akademickým rozlišováním věd na ***vědy přírodní*** – které domněle studují objektivní snadno kvantifikovatelný svět vnější přírody – a na ***vědy humanitní*** – které se zabývají vnitřní, více kvalitativní, subjektivní oblastí, kterou má lidstvo ve zvláštní oblibě.

Mým hlavním sdělením zde však je, že reciprocita – a tudíž ani etika – jednoduše není možná za situace, kdy bytosti, které mají do tohoto vztahu vstupovat, nesdílejí tentýž svět; jestliže netvoří společenství, nemají-li společnou půdu, kde by se mohly setkávat a sbližovat. Je zkrátka nemožné vstoupit do živého vztahu, natož do recipročního vztahu, s neživým objektem. Není možné rozvíjet ***reciproční vztahy*** v rámci zcela pasivního, mechanického či neživého uskupení objektů.

Reciprocita je možná jen pokud existuje nějaký společný základ, nějaké společné médium, skrze nějž se může tato vzájemná výměna rozvinout. Jak máme určit nebo stanovit spo-

lečný základ mezi námi a zbytkem přírody? Měli bychom říci (po způsobu biologa a environmentalisty Edwarda O. Wilsona), že i my lidé jsme plně součástí objektivního, kvantifikovatelného, determinovaného světa přírody, který, jak vidíme, všude kolem nás automaticky dělá svou věc – že naše emoce a dokonce i naše myšlenky nejsou nic jiného než soubor geneticky naprogramovaných automatismů, které budou brzy probádány a změřeny? Možná ano, ale pak sami sebe ochuzujeme o možnost vlastního aktivního působení, o schopnost jednat podle vlastní vůle, o možnost odpovídat na podněty a navazovat recipročních vztahy s jinými bytostmi.

Možná bychom se tedy měli pokusit strhnout tyto zdi odjinud, tak jako mnozí postmoderní teoretici, kteří tvrdí, že příroda sama je vlastně sociální konstrukcí. Tito teoretici předpokládají, že naše zkušenost je vždy již předem strukturovaná působením četných sociálních vlivů, polarizacemi, rozdělením i pokrytectvím moci, do nichž jsme kulturně situováni. Mnohé dekonstruktivistické analýzy zdůrazňují, že míra naší zkušenosti jiného než lidského fenoménu je plně podmíněna naší specifickou kulturou – a že tedy i sama „příroda" může být označena za kulturní konstrukci.

Přesto se tito teoretici snaží pod rouškou postmodernismu zvěčnit ten nejméně opodstatněný ze všech moderních předpokladů – domněnku, že lidstvo je jediným tvořivým (či konstruktivním) činitelem na tomto pozemském světě. Všechny jejich analýzy se příliš snadno stávají novým ospravedlněním pro manipulace a proměny jiných než lidských skutečností pro naše vlastní, výlučně lidské účely. Podstupují riziko, že na ně navážou například ti, kdo chtějí ospravedlnit biogenetické inženýrství jiných než lidských organismů pro čistě lidský prospěch: protože je-li příroda do značné míry sociální

konstrukcí, tak proč nepokračovat dál v předělávání zbytku přírody tak, jak nám to vyhovuje?

Ale co kdybychom doplnili toto zaručené tvrzení, že naše zkušenost ne-lidské přírody je do značné míry utvářená lidskou kulturou, a přiznali si, že sama lidská kultura je strukturována a nesčetnými způsoby in-formována daleko rozsáhlejší než jen lidskou matricí sil, do níž je zapuštěna. Proč nepřipustit, že zatímco představy o světě jsou strukturovány naší specifickou kulturou, kultury samotné jsou strukturovány souhrou působení zemské přitažlivosti, větrů, vod a slunečního záření, migračními pohyby různých zvířat i výživnými a léčivými silami jednotlivých rostlin? Proč nepřiznat, že sama lidská kultura je ovlivňována, uspořádávána a zprostředkována mnoha činiteli, které nejsou lidské nebo nepatří mezi lidské dovednosti?

Uznáním přímého materiálního působení těchto ne-lidských činitelů neuzavíráme lidskou realitu do statického nebo determinovaného řádu podstat. Neboť tím, že prohlásíme kaňony, vítr, měsíc a les za aktivní aktéry, za živé činitele, jakými jsme my sami, uznáváme tím současně jejich formativní vliv ***a*** jejich jinakost (jejich divokou nedeterminovanost, jejich existenci nikoli jako zbadatelných objektů, ale jako nevyzpytatelných bytostí, s nimiž jsme v živém vztahu). ***Ovšemže*** svět, který zakoušíme, není objektivní, determinovanou realitou – je nepochybně společenským výtvorem! Avšak „societa", která tento nedeterminovaný svět utváří, je mnohem rozsáhlejší než toliko ***lidská společnost*** – vedle nás dvounožců zahrnuje také pavouky a vlaštovky a prameny spodních vod[12]. Bezpochyby nastal čas tyto nejzatvrzelejší modernistické do-

[12] V anglickém originále: subterranean seepages.

mněnky překonat: přes všechnu chytrost i tvořivost nejsme my lidé jedinými, či dokonce primárními činiteli při utváření světa.

Jakmile totiž připustíme aktivní vliv jiných bytostí a živlů, zjistíme, že své vlastní vztahy sjednáváme a ustavujeme s každým aspektem smyslového terénu, jenž nás obklopuje. A reciprocita – jednoduchá praxe vzájemného respektu – se tím stává imperativem.

Jinými slovy reciprocita, vzájemnost, to hluboké poučení, jehož se nám od lososů dostává, je uskutečnitelná jen pokud je ostatní příroda zakoušena jako něco, co nám může ***odpovídat*** a zpětně na nás působit; jen pokud je příroda chápána nikoli jako konglomerát objektů, ale jako společenství živých subjektů, bytostí, které jsou – právě tak jako my sami – aktivními, živými činiteli. A taky jen pokud se my lidé pokládáme nikoli za netělesné mysli, nýbrž za hmotné, ***tělesné*** subjekty, za plnoprávné živočichy, a tedy za účastníky téhož světa, který obývá i losos – za charaktery jednoho a téhož velkolepého příběhu.

Mezi původními obyvateli (indiáni, resp. všichni původní obyvatelé), kteří rybařili a lovili podél severozápadního pobřeží, bylo obecně známo, že když nás lososi nenavštěvují v řekách a lesních potocích, jsou mimo tento život, hluboko pod mořem anebo daleko za obzorem ve svých vlastních osadách a vesnicích, kde svlékají své stříbrné kůže a nabývají lidské podoby. Když například v 19. století několik Indiánů z kmene Skagitů doprovázelo expedici bělochů zpět na východní pobřeží, kde uviděli plno bledých lidí s růžově zbarvenou pletí, vyprávěli po návratu domů lidem svého kmene, že byli v zemi lososů, kde je viděli se procházet jako lidské bytosti. Většině moderních lidí to dnes bude připadat jako neuvěřitelný úlet

fantazie. Ale co když takováto představa – že lidé a lososi sdílejí společné tělo, vskutku jako příbuzní, jako členové jedné rodiny – je tím základním nezbytným předpokladem pro reciprocitu, pro ustavení správných a uctivých vztahů mezi lidmi daného území a rybami, které je živí. Udržuje dnešní americká kultura takovýto vztah k lososům? Vůbec ne; populace lososů ubývají a vymírají, protože jsme v 19. století začali měnit a upravovat jejich cesty pro naše vlastní účely. Možná se tedy z těchto zvláštních představ a promluv máme čemu učit.

Při Slavnostech Prvního Lososa[13] lidé ryby uctívali a promlouvali k nim, oslovovali je takovými úctyplnými názvy jako ***„Urozený“*** nebo ***„Blesk za bleskem“***, ***„Dvě ploutve na hřbetě“***, ***„Křemenná tlama“***, ***„Tři skoky“***, ***„Vznešený náčelník“*** nebo ***„Nejvyšší jarní losos“***. Jinak řečeno, lidé se k lososům chovali jako k příslušníkům královského rodu jako – řečeno slovy Jonathana Rabana –„k vládcům a vládkyním moře“. Byli oslovováni, lidé k nim promlouvali! Ale proč máme k rybám mluvit takovým vznešeným způsobem? Proč vlastně k rybám vůbec mluvit? Našim slovům jistě nemohou rozumět, pokud nás vůbec mohou slyšet. Jasně, je to jen další rozlet fantazie ... Ledaže, ledaže by akt promluvy k těmto cizím, ve vodě zrozeným bytostem představoval ten nejjednodušší a přitom nejvytříbenější způsob, jak k nim obracet pozornost; ledaže mluvit k nim a naslouchat jim nebo čekat na odpověď nabízí jednoduchou cestu, jak naše smysly vyladit na tyto jiné formy vnímavosti – jak naše vlastní vědomí napojit na jiné vtělené inteligence – a nechat se tak informovat jejich vlastními způsoby. Což je další možnost zajišťování a ustavování reciprocity.

[13] V anglickém originálu: *First Salmon Ceremony.*

Mnohohlasá země

Jakou roli však v této praxi reciprocity hraje jazyk? V hlavním proudu naší dominantní kultury trávíme spoustu času mluvením *o* přírodě, o ostatních zvířatech, o „prostředí". Mnohé domorodé orální kultury tráví právě tolik času tím, že mluví *ke* světu – mluví k lososům, k lesu, i k samotné zemi a naslouchají jejich odpovědím. Moderní civilizace se domnívá, že právě ***jazyk*** je tím, co nás dvounožce odlišuje a odděluje od všech ostatních zvířat – protože jedině lidé vládnou schopností smysluplné řeči. Pro nás moderní lidi je jazyk výlučně lidskou vlastností.

Tradiční orální kultury mají obecně mnohem širší pojetí jazyka, jež přirozeně ***zahrnuje*** mluvenou řeč, ale také komunikační sílu tělesných výrazů a gest (jako je mračení se, krčení rameny nebo třeba stažení ocasu mezi nohy, jak to dělá mladý submisivní vlk), stejně jako výrazovou, evokativní potenci mnoha neverbálních zvuků (například smíchu, kejhání hus táhnoucích na zimu na jih, vzdáleného dunění hromu nebo kvílení větru ve vysoké trávě). Pro většinu domorodých kultur nepředstavuje jazyk (nebo významuplná řeč) výlučně lidskou vlastnost, ale spíše vlastnost samotné země, která nás obklopuje, vlastnost, na níž se lidé podílejí. Obecnost rozšíření tohoto přesvědčení je pozoruhodná, vezmeme-li v úvahu obrovské rozdíly mezi domorodými národy celého světa. Nicméně ať už se podíváme na ostrovní národ Haida na severozápadě Spojených států, nebo na kmen Hopiů v jihozápadní poušti, či se dotazujeme mezi Huarany v povodí Amazonky, nebo mezi australskými národy Pintupi a Pintjantjarra, nejvýřečnější příslušníci těchto kultur budou tvrdit, že koherence jejich mluveného jazyka je nerozlučně spjatá s koherencí místní

ekologie – s výrazovou vitalitou tohoto více než jen lidského území. Pro takové domorodé orální národy je tím, kdo mluví, oduševnělá země; lidská řeč je jen jednou částí z této mnohem širší rozmluvy.

Jinými slovy: z domorodé perspektivy všechno promlouvá. A tak se my lidé musíme starat o to, jak mluvíme, protože mnoho dalších bytostí naslouchá a může nás uslyšet. Zde je například několik postřehů příslušníka indiánského kmene Mattole – kalifornského kmene, který ze světa už zcela vymizel. Jeho slova, zaznamenaná v rozhovoru, uskutečněném před půl stoletím, popisují náležitý způsob, jak se chovat v blízkosti vody a vln.

„Voda vás sleduje a zaujímá vůči vám určitý postoj, příznivý, anebo jiný. Nemluvte těsně před tím, než se vlna zlomí. Nemluvte k běžícímu proudu vody v potoce. Za žádných okolností se nedívejte do vody příliš dlouho, ledaže byste na tom samém místě už byli nejméně desetkrát. Voda si pak na vás zvykne a přestane jí vadit, že se na ni díváte. Starší lidé mohou v přítomnosti vody hovořit, protože pobývali v její blízkosti tak dlouho, že je voda zná. Dokud vás však voda na jakémkoli místě nezná, rozbouří se, jestliže v její přítomnosti budete mluvit nebo na ni příliš dlouho hledět."

(G. H. Hewes, citováno v knize
Alfreda Kroebera a Samuela Barretta:
Fishing Among the Indians of Northwest California)

Jaký zvláštní druh etiky! A jak podivně to mnohým z nás dnes zní. A přesto jde o pozoruhodný příklad toho, co zde nazývám reciprocitou – té prožívané vzájemnosti a výměny mezi člověkem a vodou, která udržuje členy pobřežní rybářské kultury dokonale pozorné a vyladěné na tekuté vodní

cesty, na posuny vírů na řece i na tvary vln podél pobřeží. Takové zásady chování jim vštěpují trvalou úctu vůči tekutému živlu a zajišťují, že jejich kultura hned tak neohrozí zdraví těchto vod ani vitalitu celého povodí.

O velrybách a divoké kultuře

Indiáni kmene Makah představují kulturu, jež byla hluboce utvářena velrybou – společenství, jehož tradice byla určována lovem šedých velryb a velryb hrbatých a jejich důvěrnou znalostí těchto ryb, kterou takový lov vyžaduje. Nejméně dva tisíce let (a s velkou pravděpodobností více než čtyři tisíce let) žili předkové Makahů ve svých sídlech v okolí severozápadního cípu poloostrova Olympic – nejzápadnějším výběžku země, jenž dnes sousedí se Spojenými státy – v blízkosti migračních cest velryb a dalších mořských savců. Archeologické nálezy z posledních čtyřiceti let potvrzují hlubokou paměť, uchovávanou v orální tradici Makahů, a ukazují, že byli složitou a vysoce organizovanou lovecko-rybářskou společností. Z ústně tradovaných příběhů i hmotných nálezů jasně vyplývá, že Makahové tradičně rybařili nejenom v řekách, ale také v pobřežních vodách moře, a že v dlouhých kánoích vydlabaných z cedrového dřeva lovili kožešinové tuleně i další mořské savce. Je také bohatě doloženo, že tou nejhrozivější a posvátnou úctu budící událostí, která svou intenzitou vyzařovala do všech oblastí jejich kultury, byl právě lov velryb. Bylo to střetnutí nejvíce prodchnuté duchovní silou a významem, setkání na život a na smrt s bytostí, která nás lidi přichází navštívit z hlubin tekutého světa, který sotvakdy

dokážeme pochopit[14]; setkání s tajemnou inteligencí, jež je mnohem rozsáhlejší než naše vlastní, konfrontace s něčím, co nás, ať chceme či ne, přivádí do těch nejvíce pozorných a bdělých stavů našeho vědomí. Pro Makahy byla velryba primárním zdrojem potravy – fyzické i duchovní zároveň – a její maso bylo sdíleno všemi členy komunity jako dar; vyživovalo nejenom jejich údy a svaly, ale i jejich mysl. Nesmírný život a nevyzpytatelná vnímavost velryby se stala součástí jejich vlastní sdílené existence, spojovala je do jednotného, pospolitého ducha a zajišťovala bohatou soudržnost jejich kultury. Byli to lidé utváření velrybou.

Makahové jsou jediným kmenem, jehož právo lovit velryby se stalo součástí dohod, které podepsali s vládou Spojených států v roce 1855. Znali zvyky velryb jako nikdo druhý, a když se počet šedých velryb v důsledku nadměrného lovu americkými a evropskými komerčními velrybářskými loděmi na celé planetě drasticky snížil, Makahové to záhy rozpoznali a dobrovolně se již ve dvacátých letech minulého století lovu velryb vzdali; tedy přinejmenším o celou dekádu dřív, než vláda Spojených států vydala zákaz lovu šedých velryb. Ale jak bolestné rozhodnutí to muselo pro ně být – z vlastní vůle se vzdát těchto setkání, vzdát se této vzájemné výměny s divokým Jiným, jež spočívala v srdci jejich kulturního života. Podstatná část jejich každodenního života, od světských činností jako je například výroba nástrojů a příprava a vaření pokrmů až po obřadní zvyklosti – příběhy, písně a tance, iniciace mladých příslušníků kmene, tajné společnosti, jež byly nositeli rituálních kmenových tradic – byla strukturována vzájemnou výměnou se světem velryb.

[14] V anglickém originálu: *penetrate* = též proniknout, prohlédnout, porozumět.

Dnes již, jak se zdá, šedé velryby – budiž požehnáno! – nejsou na pokraji vyhynutí. Nepochybně právě díky zákazu komerčního velrybaření asi kolem pětadvaceti tisíc kytovců dál pokračuje ve svém nomádském životě v Pacifickém oceánu, migruje mezi zimními oblastmi páření podél mexického pobřeží a letními oblastmi krmení v Beringově a Beaufortově moři. V květnu roku 1999 národ Makahů – přesněji řečeno sedm lovců velryb z tohoto kmene, pádlujících v cedrové kánoi a s ručními harpunami – poprvé po sedmdesáti letech ulovili a usmrtili šedou velrybu a obnovili tím tradici, sahající nejméně dva tisíce let nazpět. V médiích jim kvůli tomu bylo spíláno, skupiny ochránců přírody je označovaly za vrahy; byli vysmíváni a zesměšňováni, protože jejich lovecká technika byla nedokonalá – jelikož pro ně nebylo snadné oživit tradiční způsob lovu, který na nějakých pětasedmdesát let opustili.

Přesto ***zůstává*** toto zabíjení velryb velkou záhadou. Mnozí enviromentalisté jsou rozhořčeni – zdá se, že téměř celá komunita ochránců životního prostředí je doopravdy pohoršena tím, že někdo, natožpak domorodí Američané, lovil nebo záměrně zabíjel tak jedinečné a mysteriózní bytosti. Proč nemohou Makahové obnovit svou kulturní tradici tím, že budou lov velryb jednoduše ***předstírat*** nebo ho provádět pouze symbolicky? Proč by namísto harpunování nemohli velryby atakovat radiovým vysílačem, abychom tak mohli s větší přesností vysledovat dráhy jejich migračních přesunů? Makahové by mohli tímto způsobem přispět k racionálnímu vědeckému posouzení chování velryb. Nebo jinak řečeno, pokud Makahové hodlají oživit svou ekonomiku, proč nemohou pořádat pro lidi vyhlídkové plavby, zaměřené na pozorování velryb, jak to dělají všichni ostatní? Proč musejí velryby ***zabíjet***?!?

Jenže takovéto argumenty z řad ochránců životního prostředí vycházejí z perspektivy, která se příliš podobá tomu, co jsem popsal výše, pohledu, který pokládá přírodu za něco zcela odlišného od lidské kultury. Kultura, řečeno se Sókratem, existuje na této straně městských hradeb, zatímco příroda a velryby existují na straně opačné. Příroda je něco, na co se my lidé díváme zvnějšku, nikoli něco, v čem a z čeho jsme. Pohled na velryby představuje nevšední divadlo, tak na ně tedy z lodní paluby zírejme, anebo – ještě lépe – nechme je zaměřit radiovým vysílačem, abychom je pak mohli podrobně sledovat na obrazovce, tak jak nyní sledujeme vlky po celém Yellowstonském parku; ale nepřipouštějme si přitom jakoukoli představu, že sami jsme uvnitř téhož světa, který obývají tyto velryby! Náš vztah k přírodě musí přeci zůstat pohledem diváků, kteří sledují divadelní představení, či spíše pohledem manažerů, jež dohlížejí na velice komplikovaný soubor procesů – my sami však v těchto procesech nikdy nejsme účastni. Jestliže pocit, že se nacházíme vně či mimo přírodu, nás kdysi vedl k tomu, abychom s ostatní přírodou manipulovali a podmaňovali si ji a abychom sotva brali ohled na cokoli jiného než na náš vlastní prospěch, dnes nás tentýž pocit vnějškovosti přírodního světa vede ke snaze přírodu monitorovat a řídit zvnějšku, jako bychom nebyli zcela zapuštěni v této skutečné matrici, kterou se snažíme ovládnout. Bůh ví, že vzdát se pocitu kontroly a připustit si vlastní zranitelnost je nesnadné a děsivé. Jenže reciprocita zkrátka není možná v takovéto jednostranné situaci – kdy je jedna bytost vždy řídící a ta druhá ovládaná; nebo kdy je jeden druh divákem a ten druhý pouhou podívanou.

Tím nejvíce znepokojujícím a nejvíce vzrušujícím na eventuálním obnovení lovu velryb domorodými národy, jakým

jsou Makahové, je to, že vyznačuje potenciální místo, kde se onen manažerský étos, který má dnes rozhodující vliv na vztahy mezi lidstvem a ostatní přírodou, začíná tváří v tvář nové ***účastnější*** etice zranitelnosti[15] a reciprocity drolit.

Daly by snad velryby přednost tomu, kdyby je Makahové přestali lovit a zanechali své harpuny v muzeu? Nejsem velryba, ovšem, takže nevím. Jsem si však docela jistý, že by velryby daly přednost tomu, kdyby skončilo ***průmyslové*** velrybaření, kdyby komerční velrybářské flotily Japonska a Norska ustoupily a ukončily svou činnost. A nejspíš by také byly raději, kdyby inuitští lovci velryb na Aljašce a v Rusku, kteří mají od Mezinárodní velrybářské komise (International Whaling Commission) povolen jejich lov tzv. „výjimkou domorodým obyvatelům" („aboriginal clause"), při provádění svého „existenčního velrybaření " upustili od používání motorových člunů, vysoce výkonných pušek, harpunových děl, radiových vysílaček, letadel či dokonce vrtulníků. Nejsem si však jistý tím, že velryby mají o moc víc raději ty lidi, kteří je pronásledují ve speciálních motorových člunech, určených k jejich pozorování, a hloupě na ně civí. (Velryby mají přece pod vodou vysoce citlivý sluch: můžeme si představit, co bychom být jimi asi cítili, kdybychom slyšeli motory těch pozorovacích člunů, jak nám jsou neustále v patách? „whiiiiiiiiiiirrrrriiiiiiiiiirrr. . . "). Nejsem si jistý, že velryby nedychtí po přímějším způsobu, jak nás učit, po způsobu méně zatíženém technologií, jenž vychází mnohem víc z praxe našeho vlastního savčího života. Nejsem si jistý, že nedychtí po bezprostřednější cestě, jak nás poučit,

[15]V anglickém originálu: *vulnerability* = též citlivost, přístupnost, exponovanost, nechráněnost, bezbrannost.

jak vést naše kánoe při nebezpečných loveckých výpravách a přetvářet naše životy prostřednictvím údivu, jak inspirovat naše společenství a formovat naše kultury.

Samozřejmě ti z nás, kdo jsou tak jako já součástí dominantní kultury, sotva mohou Makahům říkat, že by neměli využívat technologie, které dominantní kultura používá, kdykoliv se jí zachce. Můžeme však Makahům přiznat, že přehnaná závislost na těchto technologiích nás pomalu zabíjí, že přílišné spoléhání se na četné technologie poškozuje naše zdraví a pustoší naši společnost – že se zoufale potřebujeme učit, jak žít a pracovat bez tak velké závislosti na všech těch mechanických prostředcích. Můžeme Makahům říci: „Vaše kultura, vaše tradice v sobě doposud uchovávají vědomost o tom, jak žít život ***relativně*** nezprostředkovaný všemi těmi vysokorychlostními technologiemi, které zdá se podkopávají veškeré naděje na reciprocitu, a to nejen s ostatními zvířaty, ale právě tak i s našimi lidskými sousedy. Když teď tyto tradice objevujete a oživujete, mohli byste nás, prosím, něčemu z vašich dovedností naučit?"

Zdá se mi, že Makahům nejde pouze o vzkříšení vlastních tradic. Pokud je jejich touha po oživení tradiční, namáhavé lovecké praxe upřímná a jestliže v tomto starostlivém a nesnadném řemesle vytrvají, pak tím zároveň otevírají cestu velrybám,[16] aby mohly znovu začít lidskou kulturu spoluutvářet – a to nikoli jako podivné estetické symboly na plakátech, nýbrž jako ušlechtilé a nebezpečné mocnosti, s nimiž jsou naše životy nedílně provázány.

[16]V anglickém originále doslova: *channel for the whales.*

Pokora ve více než lidském světě

Velryby však nejsou jediným živočišným druhem, který prolamuje naši současnou aroganci a vtahuje nás zpět do vztahu. I další druhy již volají a snaží se nás vlákat zpátky ***dovnitř*** světa. Skutečně se zdá, že i lososi k nám začínají v poslední době přicházet. Jestliže konečně prolomíme hráze na dolním toku Hadí řeky, půjde o pozoruhodný okamžik v celém našem lidském příběhu. Byla by to událost zcela odlišná od pouhého upuštění od nadměrného rybaření a lovu zvířat vynuceného Zákonem o ohrožených živočišných druzích; cosi zcela odlišného od rozhodnutí nekácet další a další pásy starých lesů anebo neobdělávat určité oblasti země, které jsou místy původního výskytu vzácných živočichů. Bylo by to jiné, protože v tomto případě bychom netoliko pozastavili naše projektové plány a ***přerušili*** pokrok, ale vskutku odčinili to, co už bylo učiněno, a zcela přitom směr našeho údajného pokroku obrátili ... Připustili bychom si, že se stala chyba, a snažili bychom se ji napravit, byt'i za cenu určitých vymožeností, které mnozí občané považují za samozřejmé. A možná bychom za to zaplatili i určitou reálnou ekonomickou cenu, přinejmenším krátkodobě. Jinými slovy, v takovém případě bychom přistoupili nejen na to, že sami sebe omezíme, nýbrž i na to, že se ***změníme*** v zájmu jiných druhů. A to by opravdu znamenalo úžasný okamžik v lidském příběhu – kdy si my, moderní lidé, tolik opilí svými zdánlivě neomezenými technologickými možnostmi, začneme uvědomovat a připouštět, že pro nás přeci jen jistá omezení existují, že jsme tyto limity překročili, a proto musíme udělat malý krok zpět, abychom věci napravili. Prolomit tyto hráze by znamenalo, jako by lidstvo kolektivně vypilo plnou sklenici ***pokory***. Byl by to jeden

z nejskvělejších momentů – čin, jenž stojí v ostrém protikladu k našim ostatním současným aktivitám, jež bijí do očí neslýchanou arogancí, jako je náš neochvějný vpád do biotechnologií (radostný úprk ke genetickému „inženýrství", ke genetickým manipulacím s ostatními zvířaty a rostlinami tak, aby sloužily našim vlastním, výlučně lidským účelům).

Ale co by to tedy nakonec mohlo být, co by nás přeci jen přimělo strhnout zdi a tímto způsobem se proměnit? Někdo může říct, že to byl právě Zákon o ochraně ohrožených druhů, jenž si vynutil prolomení hrází. Anebo to snad byly domorodé kmeny – Umatilla, Warm Springs, Yakama a Nez Perce – které se snaží uchovat při životě své vlastní staré kulturní tradice, jež jsou tak hluboce spjaté s tahy divokých lososů (rybářské tradice, které sahají nazpět nějakých dvěstě až třista ***generací***) a které dnes hrozí federální vládě soudním sporem v případě, že tyto hráze nebudou prolomeny. Nebo to možná byly ekonomické zájmy, například zájmy aljašského rybářského průmyslu nebo Bonnevillského energetického úřadu, které si začaly uvědomovat, že by mohlo být pro ně výhodnější, když se vzdají části svých výrobních kapacit, než aby dál vydávaly stovky milionů dolarů ročně na vypracování překomplikovaných programů na znovunavracení lososů do řek, které jednoduše nefungují. Nebo by možná někdo řekl, že to bylo prostě trvalým vzestupem environmentálního a ekologického uvědomění v myslích stále většího a většího počtu obyvatel Severozápadu. Avšak i když každý z těchto faktorů bude mít určitý vliv, až konečně ty přehrady strhneme, bude to vposledku ***proto, že nás k tomu přivedli sami lososi***. Protože už máme po krk toho nekonečného handrkování mezi sebou, jsme vyčerpáni požadavky na další a další analýzy i bezbřehým hašteřením mezi nejrůznějšími společenskými frakcemi,

rozhodli jsme se dopřát v této rozmluvě sluchu i jiným hlasům, jiným formám inteligence. Je to inteligence, která k nám nepromlouvá slovy, ale výmluvným jazykem metamorfóz, půvabu[17] a reciprocity. Pokud tento fluidní hlas připustíme do rozmluvy, mohl by nám pomoci začít léčit různé trhliny uvnitř vlastních společenství.

A jsou to právě lososi, kteří nás svým truchlivě výmluvným způsobem nabádají, abychom hráze strhli, a my bychom udělali dobře, kdybychom uznali, že mají na to vše vliv. Mám tušení, že je potřeba, abychom v zájmu svého vlastního zdraví připustili, že v tomto světě jsou kromě nás a našich vlastních technologií ještě jiné živé síly. Je třeba, abychom si uvědomili, že lidé nejsou jedinými aktivními činiteli tohoto světa – že v něm existují i další druhy, další jiné tvary a projevy aktivních sil.

A popravdě ta třpytivá mluva lososů nám není zdaleka neznámá. Nejen proto, že naše kultury byly po dlouhou dobu ovlivňovány a in-formovány těmito fluidními lidmi, obdařenými ploutvemi, ale i proto, že jejich kolektivní způsob vnímání probouzí ozvěnu v nejzazších hlubinách našich vlastních těl, jistý druh paměti obsažený hluboko v našich kostech. Nebot' i my jsme darem oceánu zemi. Tato skutečnost je snadno doložitelná obsahem soli v našich slzách i slaností naší krve: dodnes v sobě neseme moře – jsme zrozenci oceánu! – plavci, kteří se kdysi vyplazili z mořské vody na souš, narostly jim nohy a začali putovat údolími řek.

[17] V anglickém originále: *grace* – též grácie, laskavost, milost, přízeň, dobrota, ušlechtilost.

A tak se patří, abychom zázračnu umožnili plynout také opačným směrem a nebránili proudění života z hor a lesů zpět do pralůna mořského světa. Tyto vodou inspirované úvahy uzavřu krátkou básní Mary Oliver:

Tempo za
tempem se mé
tělo rozvzpomíná na onen život a volá po
ztracených částech sebe sama,
ploutvích, žábrách
které se rozevírají jako květy do
masa – mé nohy
se chtějí semknout a stát se
jedním svalem, přísahám, že vím
jaké by to bylo
kdyby mé tělo
pokrývaly
modrošedé šupiny!
ráj! Roztažená
v mateřském lůně,
v tom snovém příbytku
z potu a námahy,
jaký to příval
nostalgie úpěnlivě prosící
z kostí samých! jak
se touží odevzdat té daleké cestě
do nitra země, opustit křehkou
krásu pochopení

a ponořit se
a prostě
se znovu stát ohnivým tělem
slepého citu
hladce klouzajícím
světélkujícím vláknovím mořských mas
do ztracena
jako vítězství uvnitř té
pohlcující geneze, té
ohromující nádhery, toho
dokonalého
počátku i
našeho vlastního konce.

Mary Oliver

Země v zatmění

esej o filosofii vědy a etiky

*Existuje jiný svět, ale je **uvnitř** tohoto světa.*

Paul Eluard

S tím, jak se nové tisíciletí probouzí kolem nás, je očekáváno, že se v lidském organismu zrodí nová vitální schopnost, zvláštní situace, v níž se dnes většina lidstva nachází, si jednoduše žádá nový talent. Můžeme jej nazvat schopností „navigace mezi světy".

Posledních sto let se vyznačovalo doslova explozí různých zážitkových domén, prudkým rozmachem mnoha zdánlivě autonomních sfér, s nimiž jsou lidé nuceni se setkávat. Bylo to udivující bujení různorodých realit, z nichž mnohé se navzájem vylučují, takže dnešní lidé se jimi musí zabývat stále víc, nebo je brát alespoň na vědomí a seznamovat se s nimi. Každá z těchto sfér má přitom svoji zvláštní topologii, své hranice i své stálé obyvatele, které poznáváme tím lépe, čím více se do takové sféry zapojujeme. Pro ty, kdo tyto oblasti navštěvují, mají mocnou přitažlivost a řada z nich si navíc, což tuto záležitost ještě více komplikuje, nárokuje pro sebe, jak se